

OBLICI I STILOVI KOMUNICIRANJA DIRIGENTA S PJEVAČKIM ZBOROM

Antoaneta Radočaj-Jerković
Umjetnička akademija u Osijeku
Hrvatska

Pregledni rad /
Review Paper
UDK 784:37

Sažetak

Rad problematizira pitanje različitih oblika i stilova komunikacije koja se odvija u kontekstu dirigentova rada s pjevačkim zborom. Autorica dovodi u odnos karakteristične osobine komuniciranja dirigenta s ansamblom s općim karakteristikama nastave, ali i drugih vrsta komunikacija te navodi obilježja različitih oblika komunikacije između dirigenta i pjevačkog zbora, usmjeravajući se na obrazloženje elemenata verbalnog komuniciranja, komuniciranja demonstracijom pjevanja ili sviranja te specifičnih neverbalnih oblika komuniciranja kao što su dirigiranje, taktiranje, dirigentska mimika, držanje i drugo. Također, kao važna dimenzija dirigentskog komuniciranja navodi se pojavnost različitih stilova u vođenju pjevačkih ansambala koje je moguće uočiti upravo na temelju stila komunikacije voditelja sa skupinom. Tako se u radu navode karakteristike autoritativnog, demokratskog i inovativnog stila vođenja pjevačkoga zbora.

Kao optimalan stil vođenja predlaže se tzv. *inovativni stil* (Amato Neto, J., 2005; Emmons, S. i Chase, C., 2006) u kojem se dirigent odnosi prema pjevačima kao prema članovima tima s kojima zajedničkim naporima podjednako djeluje na ostvarenju umjetničkih – glazbenih, odgojnih i društvenih ciljeva. Karakteristike su takva stila komuniciranja preciznost, jasnoća, nedvosmislenost, iskrenost, empatičnost, aktivno slušanje i uvažavanje mišljenja sugovornika, humor i pozitivno orijentiran pristup prema pjevačima i radu te kompetentno korištenje neverbalnih oblika komunikacije karakterističnih za dirigentski poziv.

Ključne riječi: pjevački zbor, dirigent, oblici komuniciranja, stilovi vođenja

Uvod

Pod pojmom komunikacije podrazumijevaju se složeni procesi stvaranja značenja te prijenosa informacija i poruka (Miller, K., 2004). Riječ je o jednoj od temeljnih ljudskih aktivnosti koja služi uspostavljanju odnosa među komunikatorima, izražavanju, odašiljanju i primanju informacija, misli, ideja i osjećaja. Komunikatori, ostvarujući interakciju komunikacijom, utječu jedni na druge, pritom mijenjaju svoj odnos ili odnos prema informacijama koje su predmet komunikacije. Komunikacija se može proučavati s obzirom na njene psihološke, socijalne, pedagoške, filozofske, lingvističke, informatičke, pa i umjetničke aspekte ili integrativno kao ljudsku djelatnost od krucijalne važnosti u uspostavljanju, razvijanju i održavanju odnosa. Literatura iz područja komunikologije, koju Jukić i Nadrljanski (2015) definiraju kao znanost koja proučava komunikacije među osobama, navodi sadržaje koji su predmet izučavanja komunikologa, kao: *interpersonalno komuniciranje, komuniciranje u malim grupama, organizacijsko komuniciranje, javno komuniciranje, masovno komuniciranje, intrapersonalne i ekstrapersonale oblike komuniciranja* (Jukić, S. i Nadrljanski, M., 2015). Svakom od navedenih temeljnih oblika komuniciranja moguće je pristupiti iz perspektive različitih znanstvenih i umjetničkih disciplina, što znači da je moguće proučavati karakteristike, sličnosti i različitosti u procesima, oblicima, vrstama i modelima komunikacije svojstvenima za određeno područje i struku. Isti autori (2015) navode sljedeće oblike komunikacije: verbalna, neverbalna, interpersonalna, grupna, javna, masovna, računalno posredovana komunikacija, telekomunikacija i aktivno slušanje. Bezić i Šincek (2008) zagovaraju nešto jednostavniju podjelu oblika komuniciranja, koje autorice dijele na osobno, socijalno, poslovno i javno.

Tatković, Diković i Tatković (2016) smatraju da je pri razumijevanju vrsta komunikacije potrebno razlikovati tri osnovna elementa: znak ili simbol, označeno i značenje. Autorice smatraju da su znakovi i simboli veza između označenog i značenja te da mogu biti verbalni i neverbalni, odnosno akustički i vizualni. Označeno predstavlja: a) tvarnu okolinu, b) ideje, pojmove, koncepte, spoznaje, c) vjerovanja, stavove, vrednovanja, d) osjećaje, dok se značenje temelji na “misao-nim konceptima koji označenome daju neki smisao te povezuju znak s označenim” (Tatković i sur., 2016, 14).

Uobičajena podjela načina komuniciranja s obzirom na vrstu komunikacije podjela je na verbalnu i neverbalnu komunikaciju. Posljednjih godina sve se češće uvodi i podjela koja ravnopravno uključuje komunikaciju informacijsko-komunikacijskim tehnologijama (Kraljević, R. i Perković, D., 2014), ali za potrebe ovoga rada takav oblik komunikacije manje je važan. Verbalna komunikacija

podrazumijeva komunikaciju putem jezika – govornog ili pisanog. Primjerenija je u procesima prenošenja logičkih i apstraktnih ideja (Tatković i sur., 2016). Pod pojmom neverbalne komunikacije podrazumijevamo svaki oblik komunikacije koji ne uključuje jezik, odnosno riječi. U svakodnevnom životu neverbalnom komunikacijom dopunjuju se (pojačavaju ili ublažavaju) informacije prenesene verbalnom komunikacijom, a ta vrsta komunikacije najčešće služi za prenošenje, izražavanje i dekodiranje emotivnih stanja komunikatora.

U glazbenoj umjetnosti neverbalnu komunikaciju moguće je promatrati iz perspektive uobičajenog tretiranja neverbalnog ponašanja koje uključuje geste, tjelesno i glasovno ponašanje kojim se izražavaju emocionalna stanja, ali i iz perspektive poznavanja i korištenja specifičnog glazbenog jezika zbog kojeg će ista glazbena (zvučna) informacija određenom krugu glazbeno obrazovanih osoba predstavljati jezičnu, dok će nepoznavateljima glazbenog jezika i glazbene umjetnosti iz razloga što nisu usvojili sustav glazbenih pojmova predstavljati nejezičnu informaciju. Ipak, Rojko smatra da se glazbu ne može smatrati jezikom, ali navodi da glazba na strukturnom planu funkcionira kao jezik i ima stvarne jezične karakteristike te ju je potrebno poučavati i učiti kao jezik. Takav glazbeni jezik usvaja se glazbenim obrazovanjem, najčešće u okviru nastave nastavnog predmeta *Solfeggio* koji Rojko definira *kao predmet na kome se stječu intonacijska i ritamska znanja i umijeća (vještine) koja onome tko ih je stekao omogućuju da razumije glazbenu strukturu*, što je u osnovi vrlo slična definicija razumijevanja jezičnog umijeća koje autor definira kao mogućnost razumijevanja izgovorene ili napisane poruke ili pretvaranja sadržaja osobnog iskustva u jezičnu poruku (Rojko, P., 2012, 68).

U pedagogiji, ali i svakom drugom području koje za cilj ima usvajanje te posredovanje u stvaranju novih spoznaja, vještina ili stavova, komunikacija služi prenošenju poruka koje utječu na oblikovanje novih misaonih koncepata, oblika ponašanja i djelovanja kod osoba koje primaju informaciju (Tatković i sur., 2016). Mušanović i Lukaš (2011) navode da je odgojno-obrazovna komunikacija dvosmjerni, suradnički te temeljno razvojni proces koji se odvija između učitelja i učenika s ciljem pozitivnog osobnog razvoja učenika.

Didaktički aspekt komunikacije Bognar i Matijević (2005) razmatraju kao prisutnost *intrapersonalne*, *interpersonalne* i *masovne* te *personalne* i *apersonalne* komunikacije. Intrapersonalnu komunikaciju povezuju sa samovrednovanjem vlastitog ponašanja, sposobnosti i napretka. Interpersonalna je komunikacija ona koja se odvija između dviju ili više osoba i odnosi se na izravno poučavanje, odnosno predstavljanje informacija koje su predmet poučavanja s ciljem utjecanja i usvajanja novih činjenica i generalizacija. Pod pojmom masovnog komuniciranja,

definiranog u didaktici, autori smatraju oblike javnog komuniciranja s osobama koje nisu izravno uključene u odgojno-obrazovne procese. Podjela na personalno i apersonalno komuniciranje u nastavi podrazumijeva distinkciju između komunikatora, pri čemu u slučaju apersonalnog komuniciranja u nastavi mogu biti korišteni neki tehnički mediji koji služe poučavanju (Bognar, L. i Matijević, M., 2005).

Neki autori smatraju da je odgojno-obrazovni proces nužno promatrati kao komunikacijski proces (Brajša, P., 1994; Tatković i sur., 2016) u kojemu je učitelj pošiljatelj poruke, a učenik primatelj poruke. U postupku prenošenja informacija moguće je naići na određene semantičke (nerazumijevanje poruke) i mehaničke poteškoće (šumovi, žamor) koje je potrebno izbjeći prilagodbom oblika i načina komuniciranja učitelja s učenicima. Uspješna komunikacija učitelja s učenicima podrazumijeva jasno, konkretno i učenicima zanimljivo oblikovanje informacija koje se posreduju te pozitivno i poticajno ozračje u kojemu se informacija prenosi, usvaja, razmatra i primjenjuje. Neverbalno komuniciranje u nastavi također ima vrlo važnu ulogu iz razloga što upravo taj oblik komuniciranja može utjecati na stvaranje pozitivnog ili negativnog razrednog ozračja, punog međusobnog povjerenja i podrške ili straha i nesigurnosti. Elementi neverbalne komunikacije kojima učitelj komunicira sadržaj učenicima mogu dodatno pobuditi interes i motivirati ih za temu, a učitelj koji kvalitetno primjenjuje elemente neverbalne komunikacije time može postati uspješniji moderator poučavanja. Učitelj, koji je primjer pozitivnog komunikacijskog modela te koji potiče, uvažava i ohrabruje učenike za aktivno sudjelovanje u nastavnom radu, utjecat će na razvijanje prihvatljivih oblika ponašanja i komunikacijskih navika učenika koje uključuju otvorenost i komunikativnost, razvoj pozitivne slike o sebi, istraživačke znatiželje i suradničkih kompetencija i poslužiti će kao uzor učenicima u stvaranju vlastitog komunikacijskog ponašanja. Takav će suvremeni učitelj tradicionalni, autoritarni stil i oblik vođenja odgojnog procesa zamijeniti suradničkim autoritetom koji podrazumijeva učitelja koji je u svojoj biti socijalno i pedagoški integrativna osoba (Previšić, V., 2003).

U nastavi je moguće koristiti različite metode i strategije komuniciranja kao što su: rasprava ili debata, retoričko izražavanje – tehnika argumentacije, komunikacija suvremenim informacijsko-komunikacijskim tehnologijama, aktivno slušanje, kritičko čitanje, improvizacijske metode izražavanja, neverbalno izražavanje i drugo. S obzirom na sadržaje učenja i poučavanja, nastavni predmeti, izvan-nastavne i izvanškolske aktivnosti, a pritom prvenstveno mislimo na nastavne predmete iz umjetničkog područja, razlikuju i primjenjuju karakteristične i

specifične oblike i modele komuniciranja, o čemu će više biti riječi u narednim poglavljima.

Specifičnosti komunikacije u zborskom okruženju – komunikacija liderstva

Pjevački je zbor glazbeni ansambl koji okuplja određeni broj pjevača, a koji, predvođen dirigentom te ostalim potencijalnim suradnicima, stremi realizaciji zajedničkih ciljeva manifestiranih u obliku težnje za ostvarivanjem što uspješnije zajedničke glazbene izvedbe. Bez obzira o kojoj je vrsti pjevačkog zbora riječ (školskom, društvenom, profesionalnom), opisane karakteristike zajedničke su svim vrstama zborova. Iz navedenog, može se zaključiti da je pjevački zbor kao ansambl moguće promatrati ne samo kao glazbeno tijelo, nego i kao organizacijsku jedinicu ustrojenu prema temeljnim principima koji su zajednički u menadžmentu drugih, ne nužno glazbenih organizacija. Osnovne funkcije uz pomoć kojih se u menadžmentu ostvaruju ciljevi kao što su *planiranje, organiziranje, vođenje i motiviranje, kontroliranje i upravljanje ljudskim resursima* (Buble, M., 2006) uočljive su i u procesima rada s pjevačkim zborovima. S tim u vezi, moguće je povući paralelu između uloga, djelatnosti i zadaća sudionika i procesa prisutnih u drugim organizacijskim sustavima s onima koje pronalazimo u organizacijskoj strukturi pjevačkih zborova.

Organizacijske funkcije *planiranja* i *organiziranja* obuhvaćaju elemente zborskog menadžmenta koji se odnose na: planiranje zorskog programa, audiciju, selekciju i odabir pjevača, organizaciju rada u okviru zorskih pokusa i organizaciju javnih nastupa. Funkcije *vođenja i motiviranja, kontroliranja i upravljanja ljudskim resursima* moguće je promatrati iz, za glazbene ansamble karakteristične, vrlo istaknute uloge dirigenta koji svojim idejama i postupcima utječe na oblikovanje i realizaciju usvojenih programskih ciljeva zbora, na motivaciju pjevača za rad, na postizanje upravo onakvog radnog i suradničkog ozračja koje će na najučinkovitiji način dovesti do željenih glazbenih, odgojnih i društvenih rezultata koji doprinose kreiranju prepoznatljive kulture zbora.

Vođenje pjevačkog zbora iziskuje od dirigenta, osim posjedovanja visoke razine glazbeno-stručne kompetentnosti, i one osobine, znanja i vještine koje su karakteristične za uspješne menadžere, odnosno lidere u drugim djelatnostima kao što su obrazovanje, politika, gospodarstvo i slično. Lambert i Lapsley (2010) navode osnovne razlikovne osobine između menadžera i vođa. Menadžeri su usmjereni na rješavanje problema i ostvarivanje kratkoročnih ciljeva. Nasuprot tome, vođe

su usmjerene na realizaciju vizije uspjeha te svojim postupcima teže inspiriranju i motiviranju suradnika i sebe samih prema njenom ostvarivanju (Lambert i Lapsley prema Alfirević i sur., 2013). Iz navedenog, ali i iz tradicionalnog razumijevanja uobičajenih zadaća i uloge dirigenta kao voditelja i kreatora glazbene izvedbe, za zaključiti je da su dirigenti primarno vođe, lideri koji, ovisno o karakteristikama ansambla s kojim rade, osobnom potencijalu za vođenje te usvojenim stilovima, tipovima i modelima vođenja, snažno utječu na uspješnost realizacije postavljenih ciljeva. Tipovi vođenja u literaturi najčešće se razmatraju iz perspektive biheviorističke teorije vođenja, koja razlikuje autokratsko i demokratski ponašanje vođe (Alfirević i sur., 2013), kontingencijsko i suvremeno vođenje (Yukl, 1989. prema Alfirević i sur., 2013) ili autoritativno i inovativno dirigentsko vođenje (Amato Neto, J., 2005). Neki autori smatraju da stil vođenja pjevačkog ansambla ovisi o voditeljevoj vještini i sposobnosti upravljanja skupinom te individualnim glazbenim potencijalima učenika, o sposobnosti ostvarivanja pozitivne, humane atmosfere i ozračja (Fucci Amato, R. de C. i Amato Neto, J., 2008), o njegovoj karizmatičnosti, discipliniranosti, kompetentnosti, strpljivosti, upornosti te o onim osobinama koje omogućuju pjevačima da se poistovjete i nadahnu dirigentovom osobnošću, radom i vrijednostima koje im prenosi (Davison, A. T., 1971; McElheran, B., 1966; Vidulin-Orbanić, S., 2007; Weber, Z., 2010).

McElheran (1966) ističe kako uspješne dirigente prvenstveno karakterizira sposobnost stvaranja ozračja nadahnuća među pjevačima, a koja je neovisna o imenovanju takvog stila vođenja ansambla te se ona može javiti pod različitim imenima kao što su: liderstvo, entuzijazam ili dobro razvije nastavničke vještine.

Emmons i Chase (2006) ustanovile su da je zborske dirigente prema stilu vođenja moguće podijeliti u šest kategorija. To su:

1. *Voditelj sklon zapovijedanju.* Usmjeren je isključivo na umjetničke ishode rada, na učinkovitost rada na pokusima te općenito više na rezultate nego na sudionike. Pjevači ga zanimaju jedino kao sredstvo u postizanju cilja.
2. *Voditelj društvenog kluba.* Usmjeren je na postizanje opuštene prijateljske atmosfere među pjevačima, koja mu je na listi prioriteta istaknutija u odnosu na realizaciju glazbenih ciljeva. Takav voditelj izbjegava svaki oblik sukoba s pjevačima te komunicira ležerno i prisno.
3. *Oprezan voditelj.* Umjeren je i obazriv u odnosu s pjevačima, ali i u odnosu prema ostvarivanju glazbenih ciljeva i zadataka. Radi provjerenim i ustaljenim tehnikama rada i izbjegava svaki rizik.

4. *Dobronamjieran voditelj*. Provodi tradicionalne odgojne metode rada koje uključuju primjenu nagrada i kazni za pozitivan, odnosno negativan učinak pjevača, a sve u cilju postizanja visokih glazbenih rezultata. Kod takvog dirigenta lojalnost i pozitivan odnos nagrađuju se, a nepoštivanje dirigentskih smjernica kažnjava.
5. *Lukavi voditelj*. Prilagodljiv je novim situacijama i potrebama te neprekidno modificira metode rada u odnosu na reakcije pjevača. Suraduje s pjevačima prema načelu *quid pro quo*.
6. *Voda tima*. Takav voditelj pokazuje podjednaku usmjerenost prema realizaciji glazbenih ciljeva i zadovoljenju potreba pjevača. Motivira pjevače na ostvarivanje njihovih punih potencijala, mijenja metode rada u skladu sa situacijama, potrebama i prilikama (Emmons, S. i Chase, C., 2006, 236-237).

Ovisno o navedenim karakteristikama i stilovima vođenja, razlikovat će se i načini komuniciranja između predstavnika određene kategorije dirigenata i pjevača. Autoritativni stil vođenja, kojemu su skloniji predstavnici skupine nazvane *voditelji skloni zapovijedanju i dobronamjerni voditelji*, karakterizira jednosmjernost komunikacije (isključivo iz smjera dirigenta prema pjevačima), udaljenost od grupe, manipulacija podacima i informacijama koje se prenose članovima grupe, prozivanje za pogreške, nametanje vlastitih ideja i oblika ponašanja. Demokratski ili inovativni stil prisutniji je kod predstavnika dirigenata tipa *voditelja društvenoga kluba, opreznog voditelja ili prepredenog voditelja*, a uključuje ravnopravnu, slobodnu, višesmjernu komunikaciju, otvoreno dijeljenje informacija s članovima grupe, fleksibilnost u prihvatanju tuđih ideja, želju za postizanjem konsenzusa između članova grupe (Amato Neto, J., 2005).

Optimalan stil vođenja glazbenog ansambla te iz takvog stila proizašao način komuniciranja jest onaj koji se odnosi na upravljanje ansamblom kao timom. Dirigent koji uspije ostvariti preduvjete za vođenje ansambla prema principima stila nazvanog *voda tima* u mogućnosti je ostvariti podjednaku razinu učinkovitosti rezultata na svim područjima djelovanja zbora – umjetničkom, odgojnom i društvenom. Osobine komuniciranja *vođe tima* podrazumijevaju jasnost i nedvosmislenost u argumentiranju poruke, aktivno slušanje sugovornika, empatičnost, iskazivanje poštovanja prema sugovorniku, kompetentno korištenje neverbalnih oblika komunikacije, osobito onih koji su karakteristični upravo za dirigentski rad, rješavanje sukoba razgovorom i drugo (Amato Neto, J., 2005; Tatković i sur., 2016).

Komunikacija u odnosu na procese rada – učenje, oblikovanje izvedbe i izvedba

Interakciju između dirigenta i pjevačkog zbora u okviru zbornih pokusa moguće je pratiti u odnosu na faze i procese rada. Hylton navodi kako su *dirigentima dostupna tri osnovna modela komunikacije: verbalizacija, demonstracija* (op. A. R-J. glasom ili instrumentom) *te dirigentska gesta*” (Hylton, J., 1995, 56). Iskusan dirigent znat će u pravom trenutku upotrijebiti najučinkovitiji komunikacijski model. Na zbornim se pokusima najkvalitetnija komunikacija najčešće ne događa posredstvom verbalnog jezika, nego izravnim poučavanjem glazbom, odnosno sugestijom proizašlom iz dirigentske geste.

U ranim fazama učenja skladbe, zbog usredotočenosti pjevača na notni tekst, neće biti moguće značajnije komunicirati gestom, stoga Hylton smatra da je za vrijeme čitanja i upoznavanja partiture dopušteno verbalizirati upute pjevačima, čak i za vrijeme dok pjevaju. Takav oblik komunikacije koji bi se inače mogao smatrati neprihvatljivim, prema Hyltonu, povećava dirigentovu učinkovitost, ubrzava procese učenja i pozitivno djeluje na ekonomizaciju vremena potrebnog za usvajanje partiture.

Usporedo s modelom verbalizacije poruke, u procesu učenja skladbe, dirigenti koriste i model komunikacije poruke glazbom koji se manifestira demonstracijom glasom – pjevanjem ili sviranjem na instrumentu. Bilo da je riječ o početnoj fazi komuniciranja sadržaja putem izražajne izvedbe skladbe prema principu učitelj/dirigent – *pjevački model* (Campbell, P. i Scott-Kessner, S., 1995) ili da demonstracija služi ispravljanju pogrešne intonacije, melodije, ritma ili glazbenog fraziranja, komunikacija glazbom kvalitetniji je oblik komuniciranja (prenošenja) interpretativnih ideja od verbalizacije. Ukoliko dirigent kao sredstvo demonstracije koristi glas, tada će informacija biti dodatno upotpunjena neverbalnim znakovima komunikacije koji uključuju: izraz i položaj lica i tijela, ton i boju glasa te će zorno poslužiti lakšem slanju, razumijevanju i prihvaćanju poruke.

U posljednjoj fazi usvajanja glazbenih sadržaja primat preuzima model komuniciranja dirigentskom gestom koji, iako u osnovi predstavlja oblik neverbalne komunikacije, u kontekstu glazbene izvedbe prenosi jasnu informaciju. Razumijevanje informacija prenesenih gestom ovisi o poznavanju sustava neverbalnih znakova, odnosno dirigentskih poruka obaju entiteta (dirigenta i pjevača). Može se zaključiti da je komunikacija dirigiranjem, odnosno dirigentskom gestom, interaktivni proces koji podrazumijeva trenutnu reakciju i povratnu informaciju

primatelja poruke (pjevača/zbora) kojom komunikatoru potvrđuje razumijevanje primljenog.

Osnovni sustav dirigentskih neverbalnih znakova manifestira se putem usvojenosti tehnike taktiranja. Jerković (1999) navodi da je tehnika taktiranja ključno sredstvo komunikacije između dirigenta i ansambla te ga definira kao *poznavanje i usvajanje materije sporazumijevanja s ansamblom kao uvjeta za razumijevanje glazbenog djela*. Taktiranje predstavlja prvu fazu u procesu usvajanju vještine dirigiranja, a *ima za cilj postaviti i akumulirati osnovicu znanja, stvoriti okvir određenih pokreta, postići osnovnu i dovoljnu dirigentovu izvježbanost* koja će tek u kasnijim fazama rada s ansamblom prerasti u dirigiranje, odnosno izvedbu (Jerković, J. 1999, 14). Nužno je da su s karakteristikama sustava taktiranja upoznati i pjevači kako bi znali slijediti dirigentove upute i reagirati na poslane informacije.

Kvaliteta komunikacije dirigiranjem zavisna je o dirigentovoj preciznosti, sigurnosti i sposobnosti da gestom pripremi i realizira interpretativnu ideju izvedbe te o dosegnutoj razini prepoznavanja sustava znakova i mogućnosti reagiranja na znakove primatelja poruka.

Hylton ističe da je dirigentska gesta snažnije komunikacijsko sredstvo od verbalizacije poruke te kao primjer navodi da će, ukoliko dirigent pjevačkom zboru verbalizira jednu uputu o nekom elementu izvedbe, a nakon toga gestom zatraži suprotno, pjevači reagirati na dirigentsku kretnju, a ne na ranije verbaliziranu uputu. Stoga je osobito važno postići preciznost u dirigiranju kako se ansamblu ne bi slali pogrešni ili pomiješani signali (Hylton, J., 1995, 56).

Stanton (1971) donosi pregled eksplicitnih neverbalnih dirigentskih metoda komunikacije. To su:

- *Kontakt očima* koji, ako je uvjerljiv i prisutan, prenosi autoritet, iskrenost, znanje i namjeru. Nedostatak kontakta očima između dirigenta i zbora odražava nesigurnost, slabost, zbunjenost i sram. Da bi dirigentska komunikacija pogledom bila dovoljno snažna, ona zahtijeva potpunu pripremljenost dirigenta u smislu poznavanja skladbe i tehnike dirigiranja te usmjerenost na pružanje potpore i vođenja pjevača, a ne partiture.
- *Intonacija obraćanja pjevačima* koja je usmjerena na prenošenje poruke pjevačima kao ravnopravnim suradnicima, a ne kao podređenima.
- *Smislene dirigentske kretnje* rukama temeljno su sredstvo dirigentske neverbalne komunikacije. Geste imaju općeprihvaćena značenja, kao primjerice u slučaju korištenja desne ruke za taktiranje, a lijeve za komunikaciju posebnih znakova za ulazak i nastup nove dionice, za fraziranje, dinamiku, završetke

i slično. Dirigentska kretnja ne ocrtava samo tempo skladbe, nego i ugođaj koji se želi postići, osnažuje, hrabri i potiče pjevače na akciju te šalje informaciju pjevačima o više elemenata izvedbe, ali samo pod uvjetom ako je precizna i nedvosmislena. Dirigentskom gestom može se poslati i tenzična ili pretjerano opuštena gesta koja će se reflektirati kao stresno, napeto i prenatraglašeno pjevanje ili, u drugom slučaju, nedovoljno aktivno pjevanje.

- *Dirigentsko držanje u odnosu prema partituri* koje zahtijeva koliko je manje moguću komunikaciju dirigenta s notama.
- *Dirigentsko držanje u odnosu prema pjevačima* koje treba odražavati samouvjerenost, sposobnost vođenja ansambla, spremnost za realizaciju zadatka.
- *Dirigentsko držanje u odnosu prema publici* u prilici javnog nastupanja treba biti dostojanstveno, smireno, samosvjesno i ponosno. Osobito je važno svjesnim naklonom reagirati na reakciju publike kojom ona odaje priznanje ansamblu i dirigentu. Naklon je također sastavni dio javne izvedbe i potrebno ga je osmisлити, uvježbati i primjenjivati s poštovanjem prema publici.
- *Izraz lica* također je snažno dirigentsko komunikacijsko sredstvo kojim se za vrijeme izvedbe najbrže prenose emocije, potiče stanje emocionalne napetosti, ali služi i kao sredstvo ohrabriranja pjevača, upozorenja na promjene u partituri i slično.
- *Obrasci taktiranja* internacionalni su, općeprihvaćeni sustav dirigentske gestikulacije različitih mjera i predstavljaju temelj dirigentske manualne tehnike (Stanton, R., 1971, 23-31).

Hylton smatra da su *humor, iskrenost i pozitivan pristup* (Hylton, J., 1995, 58-59) tri ključna komunikacijska elementa koja doprinose kvaliteti i povećanju učinkovitosti svih oblika komunikacije na zborskim pokusima. Uključivanje navedenih elemenata u zbarske pokuse doprinijet će uspostavi pozitivnih odnosa između dirigenta i pjevača, utjecati na radno i socijalno ozračje skupine, ali će posredno utjecati i na kvalitetu glazbene izvedbe koja će, zahvaljujući pozitivno orijentiranom procesu pripreme, ostvarenom povjerenju i podršci među pjevačima, biti predisponirana za kvalitetniju realizaciju.

Zaključak

Temeljna zadaća dirigenta jest prenošenje glazbene ideje ansamblu, što znači da dirigent komunicira ideju izvedbe izvođačima. U radu s pjevačkim zborom dirigent i pjevači prolaze različite faze pripreme, stoga se i oblici komuniciranja razlikuju u odnosu na različitost trenutnih zadataka. Dominacija jednog oblika komuniciranja u odnosu na drugi ovisit će o nizu faktora, od kojih valja izdvojiti sljedeće: razina glazbene obrazovanosti pjevača, dob pjevača, razina motiviranosti za učenje, trenutna faza učenja i uvježbavanja skladbe (je li učenje tek započelo ili je riječ o fazi izvedbe), priroda skladbe, dirigentov stil vođenja i drugo.

Stilovi vođenja i oblici komuniciranja koji su navedeni u ovom članku polaze od pretpostavke da se komunikacija zborskog dirigenta s ansamblom temelji na metodama, tehnikama i strategijama poučavanja i vođenja koje pronalazimo u primarno učiteljskom te u menadžerskom (liderskom) djelovanju i postupanju. To je primjetno osobito u onom području dirigentske djelatnosti koja se odnosi na učinkovitost rada, poticanje motivacije pjevača, planiranje i realizaciju zajedničkih ciljeva, upravljanje ljudskim potencijalima i slično. Emmons i Chase (2006) posebno ističu važnost dirigentovih rukovodstvenih i komunikacijskih vještina, za koje smatraju da su nenadoknativ element pri poticanju kvalitetne interakcije u glazbenoj izvedbi. Autorice smatraju da je dirigentova sposobnost da jasno komunicira svoju glazbenu viziju pjevačima podjednako važna kao i sve ostale njegove osobine, znanja i vještine.

S tim u vezi, zaključujemo kako je komunikaciju u okviru zbornih pokusa potrebno učiniti što svrhovitijom, lišiti je suvišnih verbalizama, usmjeriti se na kvalitetnije, demonstracijske oblike komuniciranja te uvježbati tehnike i stilove komuniciranja koji odražavaju inovativan, demokratičan, motivirajući i pozitivan dirigentski stil vođenja.

Literatura

- Alfirević, N., Pavičić, J., Matković, J., Mihanović, Z., Najev Čaćija, Lj. (2013). *Osnove marketinga i menadžmenta neprofitnih organizacija*. Zagreb: Školska knjiga i Institut za inovacije.
- Amato Neto, J. (2005). *Organização e motivação para produtividade..* Sao Paulo: FCAV/EPUSP Apostila do Curso de Especialização em Administração Industrial.
- Bezić, S. Šincek, M. (2008). *Tehnika komuniciranja 1*. Zagreb: Školska knjiga.
- Bognar, L., Matijević, M. (2005). *Didatika*. Zagreb: Školska knjiga.

- Brajša, P. (1994). *Pedagoška komunikologija: razgovor, problemi i konflikti u školi*. Zagreb: Školske novine.
- Buble, M. (2000). *Menadžment*. Split: Ekonomski fakultet.
- Campbell, P. S., Scott-Kessner, S. (1995). *Music in childhood – from Preschool through the Elementary Grades*. New York: Schirmer Books.
- Davison, A. T. (1971). *Choral Conducting*. Cambridge – Massachusetts: Harvard University Press.
- Emmons, S., Chase, C. (2006). *Prescriptions for Choral Excellence*. New York: Oxford University Press, Inc.
- Fucci Amato, R. de C., Amato Neto, J. (2008). *The role of the choir conductor in motivating his group: conceptual revision, suggestions, and a perspective of music undergraduate students*. La Jolla: California, POMS.
- Hylton, J. (1995). *Comprehensive choral music education*. Engelwood Cliffs, New York: Prentice Hall.
- Jukić, S. Nadrljanski, M. (2015). *Komunikologija*. Split: Redak.
- Jerković, J. (1999). *Osnove dirigiranja I – taktiranje*. Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Pedagoški fakultet u Osijeku
- Kraljević, R. Perković, D. (2014). *Menadžment tržišnih komunikacija*. Zagreb: Libertas – Plejada.
- McElheran, B. (1966). *Conducting technique for beginners and professionals*. New York: Oxford University Press.
- Miller, K. (2004). *Communication theories: Perspectives, processes, and contexts*. McGraw-Hill Humanities/Social Sciences/Languages: an.
- Mušanović, M. Lukaš, M. (2011). *Osnove pedagogije*. Rijeka: Hrvatsko futurološko društvo.
- Previšić, V. (2003). Suvremeni učitelj: odgojitelj-medijator-socijalni integrator. U: *Učitelj-učenik-škola Zbornik radova Znanstveno-stručnog skupa u Petrinji* (ur. B. Lučina). Zagreb: Hrvatski pedagoško-književni zbor, 13-19.
- Rojko, P. (2012). *Glazbenopedagoške teme*. Zagreb: Vlastita naklada: Jakša Zlatar.
- Stanton, R. (1971). *The Dynamic Choral Conductor*. Michigan, USA: Shawnee Press, inc.
- Tatković, N. Diković, M., Tatković, S. 2016. *Pedagoško-psihološki aspekti komunikacije*. Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli.
- Vidulin-Orbanić, S. (2007). *Izvanastavne (glazbene) aktivnosti: mjesto suživota, kreativnosti i stvaralaštva*. Rovinj: Osnovna škola Vladimira Nazora .
- Weber, Z. (2010). Članstvo u amaterskom pjevačkom zboru – to nije samo pjevanje. *Ars Choralis*, 1 – 16.

FORMS AND STYLES OF CONDUCTOR-CHOIR COMMUNICATION

Abstract

The paper discusses the issue of various forms and styles of conductor-choir communication that takes place in the context of the conductor's work with the choir. The characteristic traits of conductor's communication with the ensemble are juxtaposed with the general traits of teaching and other forms of communication. The paper also lists the features of various forms of communication between the conductor and the choir, focusing on explaining elements of verbal communication, communication through demonstration by singing or playing, and specific non-verbal forms of communication, such as conducting in general, conducting technique, conducting mimics, posture etc. As an important dimension of conductor communication, the paper presents the incidence of different ensemble leading styles that can be observed precisely based on the style of the leader's communication with the group. The paper thus lists the characteristics of the authoritative, democratic and innovative choir leading styles.

The so-called *innovative style* is proposed as the optimal leading style (Amato Neto, 2005; Emmons and Chase, 2006), whereby the conductor treats singers as team members. Together they invest efforts in equal measures into achieving artistic – musical, educational and social goals. This style is characterized by precision, clarity, unambiguousness, sincerity, empathy, active listening and appreciation of opinions of interlocutors, humor, and positive approach to singers and work, as well as competent use of forms of non-verbal communication characteristic of the conductor calling.

Keywords: choir, conductor, communication forms, leading style.